

O'ZBEK ADABIYOTI TANQIDIDA REALIZMNING RIVOJLANISHI VA UNING ZAMONAVIY ADABIYOTDAGI O'RNI

*Farg'ona davlat universiteti filologiya
fakulteti 3-kurs 23.85-guruh talabasi
Kdirboyeva Sevinch Davlatbay qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyoti tanqidida realizm janrining rivojlanishi, uning tarixiy shakllanishi va zamonaviy adabiyotdagi o'rni tahlil qilinadi. Maqolada realizmning asosiy xususiyatlari, XIX asr oxiri va XX asr boshidagi o'zbek adabiyotidagi namunalari hamda zamonaviy yozuvchilardagi davomiyligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, maqolada realizmning shaxs va jamiyat ziddiyatlarini yoritishdagi ahamiyati hamda o'quvchi bilan hissiy bog'lanish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: realism. Tandiqiy realism, adabiyot, zamonaviy realism, o'zbek adabiyoti

Kirish

O'zbek adabiyoti tarixi juda boy va murakkab bo'lib, unda turli badiiy-estetik oqimlar o'z izini qoldirgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida realizm oqimi O'zbek adabiyotida yangi burilish yasadi. Realizm asarlar orqali muallif jamiyat hayotining turli qatlamlarini, inson ruhiyati va ijtimoiy muhitni ochib berishga harakat qilgan. O'zbek adabiyoti tanqidchilari va adabiyotshunoslar shu davrda yuzaga kelgan badiiy asarlarni tahlil qilib, ularning jamiyat va shaxs hayotidagi o'rnini o'rganishga intilishgan.

Realizm adabiyotshunoslikda jamiyat hayotini haqiqatga yaqin ko'rsatish, personajlarning ichki dunyosi va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqasini yoritish bilan ajralib turadi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek adabiyotidagi realizmga oid asarlarni tanqidiy tahlil qilish, ularning zamonaviy o'quvchi va ijodkor uchun ahamiyatini ochib berish muhimdir.

Realizmning o'zbek adabiyotidagi shakllanishi

O'zbek adabiyotida realizm janri asosan XIX asr oxiri – XX asr boshida shakllana boshlagan. Bu davrda shoir va yozuvchilar xalq hayotidagi murakkabliklarni, turmush qiyinchiliklarini, adolat va tenglik masalalarini badiiy usulda ochib berishga intilgan.

Masalan, Abdulla Qodiriyning “O'tgan kunlar” romani realizmning o'zbek adabiyotidagi eng muhim namunalardan biridir. Ushbu roman orqali muallif:

- Zamonaviy ijtimoiy muammolarni ko'rsatadi,
- O'z davrining tarixiy voqealari bilan bog'liq voqealarni badiiy shaklda tasvirlaydi,

-Personajlar ruhiyatini chuqur tahlil qiladi.

Shuningdek, Cho'lpon, Fitrat, G'afur G'ulom kabi adiblar ham realizm tamoyillarini o'z ijodida faol qo'llagan. Ularning asarlarida shaxs va jamiyatning ziddiyatlari, inson hayotidagi murakkabliklar ochiq-oydin ko'rsatilgan.

Realizmning asosiy xususiyatlari

O'zbek adabiyotida realizmning bir nechta asosiy xususiyatlari mavjud:

1. Haqiqatga yaqinlik: Asarlarda voqealar va personajlar haqiqiy hayot tajribasiga asoslanadi.
2. Ijtimoiy muammolarni yoritish: Realist yozuvchilar jamiyatdagi adolatsizlik, boy va kambag'al o'rtasidagi tafovut, inson huquqlari masalalarini ko'taradi.
3. Personajlarning ichki dunyosi: Asarda inson ruhiyati va hissiyotlari tafsilot bilan beriladi, ularning qaror va harakatlari mantiqiy izoh bilan tushuntiriladi.
4. Tarixiy va zamonaviy kontekst: Realist asarlar ko'pincha o'z davrining tarixiy va ijtimoiy vaziyatini aks ettiradi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida realizm

Hozirgi o'zbek adabiyoti realizm tamoyillarini zamonaviy shaklda davom ettirmoqda. Bugungi adabiyotda realizm ko'pincha ijtimoiy, siyosiy va madaniy masalalarni o'z ichiga oladi. Masalan, Hamid Ismoilov, Asal Xamidova kabi mualliflar zamonaviy jamiyatdagi insoniy tajribalarni, turmush qiyinchiliklarini va psixologik holatlarni chuqur tahlil qiladilar.

Zamonaviy realizmning o'ziga xos jihati shundaki, u nafaqat voqelikni aks ettiradi, balki o'quvchini voqealar, his-tuyg'ular va voqelik bilan shaxsiy bog'lanishga undaydi. Bu esa realizmni zamonaviy adabiyotda ham dolzarb qiladi.

Xulosa

O'zbek adabiyoti tanqidida realizm janri muhim o'rin egallaydi. Bu janr:

- Inson ruhiyati va jamiyat hayotini chuqur yoritadi,
- Tarixiy voqealarni badiiy shaklda ifodalaydi,
- Shaxs va jamiyat ziddiyatlarini o'rganishga imkon beradi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida realizmning roli kamaymagan, aksincha u yangi shakl va uslublarda rivojlanmoqda. Realizm orqali yozuvchilar o'quvchi bilan shaxsiy va hissiy bog'lanishni mustahkamlashga intiladi, bu esa adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

1. Qodiriy A. O'tgan kunlar. Toshkent: Sharq, 1991.
2. Cho'lpon. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 1980.
3. G'afur G'ulom. Tanlangan asarlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1995.

4. Fitrat. Tanlangan asarlar. Toshkent: Sharq, 1989.
5. Sobirov, R. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Akademiya, 2005.
6. Ibrohimov, D. O'zbek adabiyoti tanqidi. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
7. Hamid Ismoilov. Zamonaviy o'zbek adabiyoti tahlillari. Toshkent, 2015.